

‘... ธรรมกายเข้าทางไหน ตรงนี้ลำบาก
ถ้าไม่เห็นปรากฏละก็เข้าไม่ถูก ฟังก็ไม่รู้ เป็นของแปลกประหลาด
เข้าตรงระหว่างตรงกลาง เข้าตรงไหนล่ะ เข้าด้วยวิธีหยุด ...
... พวกนักปฏิบัติเข้ากลางไม่ถูกเป็นลูกพระตถาคตไม่ได้
ถ้าเข้ากลางถูกจึงเป็นลูกพระตถาคตได้
เหตุฉะนั้นวิธีเข้ากลางจึงสำคัญนัก
เมื่อเข้ากลางถูกก็เป็นลูกพระตถาคตทีเดียว ...’

รวมพระธรรมเทศนา พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

กัณฑ์ที่ ๒

โพธิปักขิยธรรมกถา อริยอัฏฐังคิกมรรค

เทศนาในช่วงปี พุทธศักราช ๒๕๕๑

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ ทน)

กตมา จ ส่า ภิกฺขเว มหฺเมฆา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา
จกฺขุกรณี ฌาณกรณี อุปสมาย อภินฺนําย สมฺโพธาย นิพฺพานาย
สํวตฺตติยํ อยเมว อริโย อฏฺฐังคิกโก มคฺโคตยํ เสยฺยถิทํยํ สมฺมาทิฏฺฐิ
สมฺมาสงฺกปโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมฺนโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม
สมฺมาสตี สมฺมาสมาธิยํ

วิ.ม.(บาลี) ๔/๑๓/๑๘

อาตมภาพจะได้แสดงธรรมิกถา แก่โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ซึ่งเป็นทาง
ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ทุกพระองค์มา โดยเฉพาะพระธรรมที่จะแสดงในวันนี้
แสดงในมรรคทั้ง ๘ ที่พระองค์ได้ทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ที่ป่าอิสิปตน
มฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี

ในกาลนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเตือนพระภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย ข้อปฏิบัติต่างๆ ที่ตถาคตเจ้าตรัสรู้ด้วยปัญญาอันยิ่งนั้นเป็นไฉน อย่างไร
ทำดวงตา ทำญาณเครื่องรู้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเข้าไปสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อ
ความรู้ดี เพื่อความดับ คือหนทางมี ๘ ประการนี้แหละ **สมฺมาทิฏฺฐิ** ความเห็นชอบ
สมฺมาสงฺกปโป ดำริชอบ **สมฺมาวาจา** กล่าววาจาชอบ **สมฺมากมฺมฺนโต** ทำการงาน
ชอบ **สมฺมาอาชีโว** เลี้ยงชีพชอบ **สมฺมาวายาโม** ทำความเพียรชอบ **สมฺมาสตี**
ระลึกชอบ **สมฺมาสมาธิ** ตั้งใจไว้ชอบ ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้ เป็นหนทางตัด
กิเลสได้ กล่าวตามคำของบาลีและคลี่คลายความเป็นสยามภาษา

ต่อไปนี้จะได้อรรถาธิบายขยายความคำที่พระตถาคตเจ้าแสดง เฉพาะที่ตรัสรู้ด้วยปัญญานี้ เพราะเราท่านทั้งหลายส่งใจไปไม่ถูกทางของพระพุทธเจ้า จึงเข้าถึงพระพุทธเจ้าไม่ได้ ถ้าแม้ว่าเราท่านส่งใจเข้าไปถูกทางกลางแล้ว จะถูกทางไปของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันต์

ในทางที่ไปนั้น เราจำจะต้องรู้ความหมายที่พระตถาคตเจ้าชี้แจงในคำที่ว่า ตรัสรู้ด้วยปัญญานี้ ที่พระตถาคตเจ้าเข้าถึงซึ่งกลาง เข้าถึงซึ่งกลางอย่างไร เข้าถึงใจเข้าถึงเนื้อแท้ เราจะต้องพิจารณา ถ้าว่าจะกล่าวโดยสามัญโวหารแล้ว ต้องกล่าวว่า ใจเข้าถึง แต่ว่าต้องรู้จักคำว่าใจเสียก่อน พระตถาคตตอบว่าอยู่กลาง พระตถาคตคือคำว่าธรรมกาย ตัวพระธรรมกายคือพระตถาคต เราจะต้องเข้าถึงซึ่งกลางพระตถาคต

จะเข้าอย่างไร กลางอยู่ตรงไหน กลางก็อยู่ตรงกลางของกายมนุษย์ อยู่ศูนย์กลางแค่ราวสะดือ พระตถาคตเข้าไปถึงในนั้น และเข้าถึงทั้งตัวทางนั้น การเข้าถึงจะต้องเข้าถึงทั้งตัว จะแบ่งเอาอะไรไปถึงนั้นไม่ได้ ต้องถึงทั้งองค์พระธรรมกาย จะเข้าไปอย่างไร ธรรมกายโตเท่าไหน หน้าตักกว้าง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ธรรมกายโตถึงเท่านั้น จะเข้าไปอยู่อย่างไร ก็พระตถาคตเจ้าเข้าไปเดินจงกรมในเมล็ดพันธุ์ผักกาดได้ เมล็ดพันธุ์ผักกาดก็ไม่โตขึ้น พระตถาคตเจ้าก็ไม่เล็กลง แต่ว่าเข้าไปเดินจงกรมอยู่ในเมล็ดพันธุ์ผักกาดได้ ภิกษุรูปหนึ่งคิดว่า พระพุทธเจ้ากายพระองค์มิใช่เล็กอย่างเมล็ดพันธุ์ผักกาด เมล็ดพันธุ์ผักกาดก็ไม่โตขึ้น พระองค์เข้าไปในที่แคบอย่างนั้น ทำไมเข้าไปได้ ไม่ได้แน่นอน ภิกษุรูปนั้นมีความสงสัย พระผู้มีพระภาคจึงรับสั่งให้ภิกษุรูปนั้นเอากระจกส่องหน้าไปตีมหาเจดีย์ใหญ่ เมื่อถึงแล้วให้เอากระจกเล็กนั้นส่องตีมหาเจดีย์นั้น เจดีย์ก็ไปปรากฏเงาในกระจกทั้งองค์ กระจกก็ไม่โตขึ้น เจดีย์ก็ไม่เล็กลง ภิกษุนั้นเห็นเข้าก็หมดความสงสัยว่า อ้อ เป็นพุทธวิสัยอย่างนี้

จึงที่ว่า พระตถาคตเข้าถึงเฉพาะซึ่งกลาง เข้าไปหมดทั้งพระธรรมกาย พระธรรมกายเข้าไป เข้าไปถึงกลางขั้นต้นจากกายมนุษย์ เมื่อเข้าไปถึงกลาง เมื่อพระธรรมกายเข้าไปในกลาง ธรรมกายเข้าทางไหน ตรงนี้ลำบาก ถ้าว่าไม่เห็นปรากฏละก็เข้าไม่ถูก ฟังก็ไม่รู้ เป็นของแปลกประหลาด เข้าตรงระหว่างตรงกลาง เข้าตรงไหนละ เข้าด้วยวิธีหยุด ธรรมกายของพระองค์ก็หยุด หยุดในหยุด ธรรมกายหยุด หยุดในหยุด ธรรมกายหยุด หยุดในหยุดๆ ธรรมกายก็ดับหายเข้าไปหาละเอียดยิ่งนัก เข้าไปทุกที ไม่ไป ไม่มา ไม่นอก ไม่นใน เหล่านี้เรียกว่า เข้าถึงกลาง เพราะฉะนั้นเข้ากันไม่

พอเข้าถึงกายรูปพรหม หยุดนิ่งอยู่ในกายรูปพรหม อยู่กลางกำเนิดศูนย์กลาง กายรูปพรหมละเอียด พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็จะเห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เห็นกายอรุปรพรหม ที่นี้หมดหน้าที่ของกายรูปพรหม

กายอรุปรพรหม หยุดนิ่งอยู่ก็ถูกส่วนอีก พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิ เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่กลางดวงปัญญา พอถูกส่วนเข้าก็จะเห็นกายธรรม มีรูปเหมือนพระปฎิมากรเกิดดอกบัวตูม หน้าตักไม่ถึง ๕ วา คือ หย่อน ๕ วา ยังไม่ใช้ธรรมกายชั้นพระอริยบุคคล เป็นเพียงโคตรภูบุคคล นี่แหละเป็นธรรมกายตัวพระตถาคตละ

แต่ว่าที่มามาจะถึงตัวพระตถาคตนี้ ต้องมาตามอัฐฐังกิมรรค ๘ ประการ คือ สมุมาทิจิ สมุมาสงกโป สมุมาวาจา สมุมากมฺมนโต สมุมาอาชีโว สมุมาวายาโม สมุมาสติ สมุมาสมาธิ จึงมาถูกทางของพระตถาคตเจ้า ถ้าไม่มาทางกลางก็ไม่มาเห็นพระตถาคตเจ้า ถ้ามาเห็นได้ก็ทางนี้ละมาถึงกายธรรม เมื่อพระตถาคตในเบื้องต้นยืนยันรับเป็นพยานว่า จกฺขุกรณี มีความเห็นเป็นปกติ ญาณกรณี มีความรู้เป็นปกติ เพราะเหตุว่ากายมนุษย์เห็นไม่เป็นปกติ รู้ไม่เป็นปกติ เพราะไม่มีญาณ กายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรุปรพรหมไม่มีญาณ ส่วนกายธรรมมีญาณ พุดถึงญาณ จกฺขุกรณี กระทำให้เห็นเป็นปกติ

กายมนุษย์เห็นไม่เป็นปกติ คือเห็นอย่างไร ที่ถูกเห็นว่าไม่ถูก ที่ไม่ถูกเห็นว่าถูก อย่างไรก็ดีจริง เห็นว่าจริง อย่างไรก็ดีจริง เห็นว่าไม่จริง ที่ไม่สวยงามเห็นว่าสวยงาม ที่สวยงามเห็นว่าไม่สวยงาม ผิดกันอย่างนี้ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรุปรพรหมก็เช่นเดียวกัน ส่วนกายธรรมไม่เห็นอย่างนั้น เห็นเป็นปกติ เห็นอย่างไรก็รู้อย่างนั้น เพราะว่ากายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรุปรพรหม มีความเห็นไม่เป็นปกติ รู้ไม่เป็นปกติ

ส่วนกายธรรมมีความเห็นเป็นปกติ รู้เป็นปกติ เห็นตลอดหมด รู้ด้วยญาณก็รู้ตลอดหมด ตรงกับความเห็นทุกอย่าง ไม่ต่างกัน เห็นตามถูก รู้ตามถูก สิ่งใดเป็นสุขก็เห็นว่าเป็นสุข กายธรรมเมื่อเข้าถึงแล้วสงบ เมื่อเป็นกายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรุปรพรหมไม่สงบ ฉะนั้นจะเรียกว่า อุปสมาย ไม่ได้ อภิญญา กายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรุปรพรหม จะรู้ยังไม่ได้ กายธรรมรู้ยังได้ ที่ว่ากายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรุปรพรหม รู้ยังไม่ได้คือไม่รู้ชัด รู้เหมือนฟ้าแลบ ไม่ชัด

เหมือนญาณ เมื่อมีญาณแล้วรู้ชัดเหมือนกลางวัน อย่างนั้นเรียกว่า **อภิญญา** เรียกว่า
รู้จริง ยิ่งกว่ากายมนุษย์ ยิ่งกว่ากายทิพย์ ยิ่งกว่ากายรูปพรหม ยิ่งกว่ากายอรูป
พรหม **สมุโพธาย** รู้พร้อม รู้พร้อมทุกสิ่งทุกอย่าง รู้ตามจริงทุกสิ่ง รู้พร้อมเสร็จทุก
สิ่ง ไม่มีสิ่งใดที่จะไม่รู้ เมื่อมีรู้เรียกว่ารู้ด้วยญาณของธรรมกาย นี้เรียกว่า **สมุโพธาย**
รู้พร้อม **นิพพานาย** เพื่อนิพพาน ไปเพื่อนิพพาน **ธรรมกาย**นี้เข้าถึงแล้วไม่ไปที่อื่นดอก
ในใจไปเพื่อนิพพานอย่างเดียว ไม่ไปที่อื่นเลย

นี่แหละจะได้ชื่อว่าถูกความประสงค์ของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ มาทางนี้เป็น
ทางของพระตถาคต ไม่แฉะวกเข้ากลางหนทางทั้ง ๒ คือ กามสุขัลลิกานุโยค การ
ประกอบตนให้พัวพันด้วยกาม และ อตตกิลมณานุโยค การประกอบความเหินห่าง
แก่ตนเปล่า ข้อปฏิบัติเป็นกลางจริง เมื่อเรารู้จักของจริงอย่างนี้แล้ว ธรรมกายเป็นตัว
พระตถาคตเจ้า เรารู้จักอย่างนี้ เราจะต้องถึงพระตถาคตเจ้า เราจะต้องทำใจของตนให้
หยุดเสมอ ให้ถูกส่วนเข้า พอหยุดถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงใส เราจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งอยู่
ในไตรสรณคมน์ คือยึดพระพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เป็นที่พึ่ง

ธรรมกายนี้แหละเป็นตัว**พุทธรัตนะ**แหละ นี่เรารู้จัก**พุทธรัตนะ**แล้ว รัตนะแปลว่า
กระไร รัตนะแปลว่าแก้ว ธรรมกายใสแจ้ว คือแก้วนั้นแหละ

เมื่อรู้จัก**พุทธรัตนะ**แล้ว ก็ต้องรู้จัก**ธรรมรัตนะ**ด้วย **ธรรมรัตนะ**คือ**ธรรม**ที่ทำให้เป็น
ธรรมกาย ใจที่หยุดนิ่งอยู่กลางกายที่เป็นกายมนุษย์ ทำให้เกิดกายทิพย์ ใจของกาย
ทิพย์จะหยุดอยู่กลางกายทิพย์ ใจของกายรูปพรหมจะหยุดอยู่ในกลางกายรูปพรหม ใจ
ของกายอรูปพรหมจะหยุดอยู่ในกลางกายอรูปพรหม ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็เท่า
กัน เหมือนเราส่องเงาหน้าไปปรากฏในกระจกเท่ากันทุกอย่าง หน้าตักธรรมกาย ๒๐
วา ดวงธรรมกลมรอบตัวใส ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม
กายอรูปพรหม รวมเรียกว่า**ธรรมรัตนะ**ทั้งนั้น พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ไม่ไหว้ใคร ไหว้
ธรรมดวงนี้เท่านั้น ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้นเรียกว่า**ธรรมรัตนะ** เราไม่ได้ธรรมดวง
นั้น เราก็คือธรรมกายเป็นลูกพระตถาคตเจ้าไม่ได้ ไม่ได้ธรรมดวงนั้น กายทิพย์ก็เป็น
ไม่ได้ กายรูปพรหมก็เป็นไม่ได้ กายอรูปพรหมก็เป็นไม่ได้ กายธรรมก็เป็นอยู่ไม่ได้

คนที่ไม่รู้จักไม่รู้จะไหว้อะไร ไหว้อะไรๆ เรื่อยเปื่อยไป หนักเข้าก็ไหว้ต้นไม้
ใหญ่ๆ ภูเขาใหญ่ๆ อารามใหญ่ๆ เป็นต้น คือธรรมดาคนเรา เมื่อมีทุกข์เข้าก็ยอม
จะต้องถึงซึ่งที่พึ่งเพื่อพ้นทุกข์ บางคนถึงภูเขาใหญ่ๆ เป็นที่พึ่ง บางคนถึงป่าใหญ่ๆ

เป็นที่พึง บางคนถึงอารามใหญ่ๆ เป็นที่พึง บางคนถึงเจดีย์ ต้นไม้เป็นมหาสักการะ เชื่อว่าเทวดาจะปกปักรักษาไว้ได้ ไม่เป็นอันตราย

พระพุทธเจ้ารับสั่งว่า ภูเขา ต้นไม้ และอะไรๆ เหล่านี้ ไม่ใช่ที่พึงหรือ พ้นจากทุกข์ไม่ได้หรือ ผู้ใดถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึง นั่นแหละเป็นที่พึงได้ เพราะฉะนั้น จะพึงพวงภูเขา อารามใหญ่ๆ เหล่านี้ไม่ได้ ต้องพึงพระพุทธเจ้า พุทธรัตนะนั้นแหละเป็นที่พึงจริง ธรรมรัตนะนั้นก็เป็นที่ยึดจริง สังฆะรัตนะนั้นก็เป็นที่ยึดจริง

พระพุทธเจ้าท่านพบพระธรรมกายก่อน พระอรหันต์สาวกก็มีธรรมกายแบบเดียวกับท่านเหมือนกัน มากน้อยเท่าใด ตั้งแต่พระโกณฑัญญะ ภัททิยะ วัปปะ มหานามะ อัสสชิ ท่านเหล่านี้ล้วนแต่มีธรรมกายแบบเดียวกัน หรือพวกเพื่อนพระยส อีก ๕๐ ท่าน ท่านก็มีธรรมกายแบบเดียวกัน มากน้อยเท่าใด เหล่านี้เรียกว่า สังฆรัตนะ แปลว่า แก้วซึ่งเป็นสาวกของพระบรมศาสดา สังฆรัตนะคือธรรมกาย มีมากมายต่างๆ ถึงอย่างนั้น ได้มีเห็นเป็นปรากฏขึ้นในศาสนาของพระสมณโคตมบรมศาสดา

เมื่อรู้จักพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ อย่างนี้แล้ว เราจะต้องทำตัวของเราให้เข้าถึง พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ อย่างนี้ ถ้าไม่เข้าถึงจะปฏิบัติศาสนาสักโกฏฐาติก็ไม่อาจสามารถรู้ศาสนาได้ จะปฏิบัติไปสักเท่าใดก็ตาม ก็เหมือนกับคนไม่รู้จักเบญจโครสน้ำนมสด คือไม่รู้ว่าจะรับประทานอย่างไร เป็นแต่คล้ายๆ กับคนรับจ้างเขาเลี้ยงโค พอเลี้ยงเสร็จแล้วเวลาเย็นก็ไล่โคกลับ รับเอาค่าจ้างที่เลี้ยงไปเท่านั้นเท่านั้น ส่วนน้ำนมโคไม่ได้รับประทาน เจ้าของเขาเอาไป

เบญจโครส คือ รสนมโค ๕ อย่าง เอนมโคทิ้งไว้ให้เปรี้ยว เรียกว่า นมเปรี้ยว เอนมเปรี้ยวมาเคี้ยวให้ข้น เรียกว่านมข้น นมข้นมีรสอันหนึ่ง เมื่อมาเคี้ยวให้แข็งเป็นก้อนเรียกว่า เนยก้อน มีรสอย่างหนึ่ง เอาเนยก้อนมาเจียวให้ใสมีรสอย่างหนึ่ง รสนม รสนมเปรี้ยว รสนมที่เคี้ยวเหมือนน้ำตาลองุ่น รสนมที่เป็นก้อนและเจียวเป็นนมใส นั้นรวมเรียกว่า เบญจโครส รสนมโค ๕ อย่างนี้ ผู้รับจ้างเลี้ยงโคไม่ได้เคยลิ้มรสเลย เจ้าของโคได้ลิ้มรสเบญจโครสนั้นฉันใด ผู้ปฏิบัติศาสนาทำตัวของตัวเองไม่เข้าถึงพระรัตนตรัย ก็ได้ชื่อว่าไม่รู้จักรศาสนาเลย เหมือนอย่างคนรับจ้างเลี้ยงโค ถึงเวลาก็ทำหน้าที่เท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้นใครไม่รู้จักรธรรมรส รีบทำให้เข้าถึงพระรัตนตรัยเถิด ใครรู้เขาก็ย่อมรู้ในใจ คนอื่นยังไม่รู้จักรสพระพุทธศาสนาเลย เขาก็รู้ชัดอย่างนี้ เหตุฉะนั้นให้รีบตั้งใจ

แน่นอน ทำใจของตัวให้หยุด จะเข้าถึงพระรัตนตรัยโดยแท้ ถ้าไม่ตั้งใจให้แน่นอนอย่าง
นี้ก็เหมือนคนรับจ้างเลี้ยงโค ไม่รู้จักกรรมปฏิบัติว่าเป็นประการใด

นี่แหละที่ได้ชี้แจงแสดงมา ในมัชฌิมาปฏิปatti ว่าด้วยอริยมรรคตามพระบาลีและ
คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามอัตโนมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา ด้วยอำนาจความ
สัตย์ที่ได้อ้างกรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนจบเวลานี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดแก่ท่าน
ทั้งหลาย บรรดาสมุทฺติธรรมิกถาโดยอรรถนิยามความเพียงเท่านี้
เวลา ขอสมมติยุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยามความเพียงเท่านี้

เอว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

